

नेपाल सरकार
ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय

राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता रणनीति, २०७५

(नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषदको मिति २०७५/८/३ को निर्णयद्वारा स्वीकृत)

माघ २०७५

नेपाल सरकार
ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय

राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता रणनीति, २०७५

(नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषदको मिति २०७५/८/३ को निर्णयद्वारा स्वीकृत)

माघ २०७५

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा ५१ (छ) ३ मा “नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन तथा विकास गर्दै नागरिकका आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिको लागि भरपर्दो र सुपथ ऊर्जा आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने तथा ऊर्जाको समुचित प्रयोग गर्ने” उल्लेख गरिएको छ। उक्त लक्ष्य हासिल गर्न पर्याप्त र भरपर्दो ऊर्जा आपूर्ति जरूरी छ। झन्डै एक चौथाइ जनसङ्ख्या अझै पनि आधुनिक ऊर्जाको पहुँच बाहिर हुनु, ऊर्जाको आपूर्ति र मागको बीचमा फराकिलो अन्तर हुनु तथा ऊर्जाको आयातमा विद्यमान अत्यधिक परनिर्भरताले आपूर्ति जोखिम र वैदेशिक मुद्रा सञ्चितिमा हास भइरहनु जस्ता परस्पर अन्तर सम्बन्धित समस्याहरू नेपालको ऊर्जा क्षेत्रमा विद्यमान छन्।

नेपालले सन् २०३० सम्म आर्थिक, भौतिक र सामाजिक विकास गरी संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा पारित दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै मध्यम आयवर्गको मुलुकको स्तरमा पुग्ने लक्ष्य लिएको छ। दिगो विकासका लक्ष्यहरूमध्ये सातौँ लक्ष्यले सबैको लागि किफायती, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक ऊर्जाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने तथा बाह्रौँ लक्ष्यले दिगो तथा जवाफदेही उत्पादन र उपयोगलाई प्रवर्द्धन गर्ने कुरा निर्धारण गरेको छ। यी लक्ष्यहरू हासिल गर्न नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरी पर्याप्त, किफायती र भरपर्दो ऊर्जाको उपलब्धता र त्यसको दक्ष उपयोगको सुनिश्चितता जरूरी छ। चालू चौधौँ योजनाले पनि नेपालमा ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनको लागि नीतिगत तथा संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्ने भनी उल्लेख गरेको छ।^१ ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनका लक्ष्यहरू प्राप्तिको लागि ऊर्जा दक्षता र माग व्यवस्थापनसहितको एकीकृत राष्ट्रिय ऊर्जा नीतिका साथै कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था हुन बाँकी छ।

पशुपंक्षीका मलमूत्र, मानव मलमूत्र, काठ दाउरा, कृषि-अवशेष, रुख वृक्ष, हाँगाबिँगा र यसका अवशेष लगायतका कुहिने-सङ्गे पदार्थहरूबाट उपलब्ध हुने ऊर्जा अर्थात् जैविक ऊर्जाको दिगो आपूर्ति तथा त्यसको प्रयोगमा ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धन गर्न नेपाल सरकारले जैविक ऊर्जा रणनीति, २०७३ कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। जैविक ऊर्जा (जसलाई परम्परागत ऊर्जा पनि भनिन्छ) बाहेकका अन्य ऊर्जा स्रोतहरू, जस्तै जलविद्युत, सौर्य ऊर्जा, वायु ऊर्जा, कोइला, प्राकृतिक ग्याँस, खाना पकाउने ग्याँस सहितका पेट्रोलियम पदार्थ लगायतका उन्नत तथा आधुनिक ऊर्जा स्रोतको दिगो विकास, ऊर्जा संरक्षण तथा माग व्यवस्थापन गर्न ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धन गर्ने प्रयोजनकोलागि यो राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता रणनीति, २०७५ तयार गरिएको छ।

२. विगतका प्रयासहरू

नेपालमा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सन् १९८५ देखि अध्ययन, विश्लेषण तथा कार्यक्रमहरू शुरु भएको पाइन्छ भने सन् १९९९ देखि २००५ सम्म उद्योगहरूको ऊर्जा लेखा परीक्षण, ऊर्जा दक्षतासम्बन्धी तालिम तथा जनचेतना अभिवृद्धिका कार्य र उद्योगहरूको लागि ऊर्जा दक्षतामा ऋण लगानीको व्यवस्थाका कार्यहरू भएको थियो। तत्पश्चात, सन् २००९ देखि २०११ सम्म नेपाल विद्युत प्राधिकरण अन्तर्गत विद्युतको माग पक्षको व्यवस्थापन,

१ सामान्यतया, ऊर्जा दक्षता भन्नाले ऊर्जा उपयोगसँग सम्बन्धित उपाय, प्रविधि तथा उपकरणहरूको प्रयोग तथा पुनर्प्रयोगको माध्यमबाट ऊर्जाको किफायती उपयोग भन्ने बुझिन्छ। प्रति एकाई वस्तु वा सेवाको उत्पादनको लागि लागत ऊर्जाको परिमाणको मापनद्वारा ऊर्जा दक्षताको अवस्था मापन गरिन्छ, अर्थात् प्रति एकाई वस्तु वा सेवाको उत्पादनको लागि विविध उपाय, प्रविधि तथा उपकरणहरूको प्रयोगबाट लागत ऊर्जा उपयोगको परिमाण घटाउनु भनेको ऊर्जा दक्षता बढाउनु हो। राष्ट्रिय स्तरमा प्रति एकाई कूल ग्राहस्थ उत्पादनको लागि प्रयोग भएको लागत ऊर्जाको परिमाणलाई ऊर्जा सघनता वा ऊर्जा तीव्रता (Energy Intensity) भनिन्छ, जसको गिरावटको मापनद्वारा राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षताको औसत अवस्था मापन गरिन्छ।

ऊर्जा लेखापरीक्षण, विद्युत भारको अध्ययन, ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनको लागि नीतिगत सुझाव तयार गर्ने तथा परम्परागत बलबलाई ऊर्जा दक्ष बलबले प्रतिस्थापन गर्ने कार्यहरू गरिएका थिए।

विगतका प्रयासहरूलाई निरन्तरता दिँदै सन् २०१० देखि नेपाल ऊर्जा दक्षता कार्यक्रममार्फत ऊर्जा दक्षता र माग व्यवस्थापन सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूलाई नीतिगत सल्लाह दिने, ऊर्जा लेखा परिक्षण गर्ने, ऊर्जा दक्षता सम्बन्धि मानव संसाधन विकास गर्ने क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन हुँदै आएका छन्। यस बाहेक उद्योग मन्त्रालय अन्तर्गत औद्योगिक ऊर्जा व्यवस्थापन परियोजनाबाट औद्योगिक ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनको लागि ऊर्जा परीक्षण, ऊर्जा परीक्षकको तालिम संचालन लगायत विभिन्न तालिम तथा चेतनामूलक कार्यक्रमहरू संचालन हुँदै आएका छन्। नीतिगत व्यवस्था गर्ने क्रममा नेपाल सरकारले चिनी मिलबाट विद्युतको सह-उत्पादनलाई राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा आपूर्ति गर्ने नीतिगत निर्णय र जैविक ऊर्जा रणनीति, २०७३ लागू गरेको छ।

३. वर्तमान स्थिति

नेपालमा दिगो, पर्याप्त र भरपर्दो ऊर्जा आपूर्तिको लागि ऊर्जा दक्षताले खेल्न सक्ने सकारात्मक भूमिकाको बारेमा सचेतना र प्रचारप्रसारको कमी छ। ऊर्जा दक्षतालाई ऊर्जाको थप स्रोतको रूपमा मान्यता दिन र ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनमा आइपर्ने बाधा अवरोधहरू हटाउनका लागि नीतिगत, कानूनी र संस्थागत आधारशिलाहरू स्थापित हुन नसकेको र समग्र ऊर्जा प्रणालीमा ऊर्जा दक्षता अझै एकीकृत भइसकेको छैन।

नेपालको वि.स. २०७४ को वार्षिक विद्युत खपत प्रति व्यक्ति १९० किलोवाटघण्टा मात्र रहेको देखिएको छ। नेपालमा ऊर्जा उपयोगको स्तर दक्षिण एशियाका अन्य राष्ट्रको भन्दा कमजोर छ। आ.व. २०७३/७४ को आर्थिक सर्वेक्षण अनुसार नेपालको प्रति १००० अमेरिकी डलरको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा सरदर १.१९ टन तेल शक्ति^२ बराबरको ऊर्जा खपत भएको पाइन्छ, अर्थात् नेपालको कुल ऊर्जा खपत घनत्व (Energy Intensity) छ, जुन दक्षिण एशियाको सरदरभन्दा झन्डै दोब्बर बढी रहेको देखिन्छ। सोही वर्षको नेपालको कूल ऊर्जा खपत मध्ये करिब २२ प्रतिशत मात्र आधुनिक ऊर्जाका स्रोतबाट आपूर्ति भएको देखिन्छ। खनिज इन्धन तथा विद्युत समेतको बढ्दो आयातले गर्दा ऊर्जा आपूर्ति र ऊर्जा सुरक्षाको अवस्थालाई अत्यन्तै कमजोर र जोखिमयुक्त बनाएको छ। नेपालको आफ्नो वस्तु निर्यातबाट प्राप्त हुने कूल रकमको अधिकांश भाग ऊर्जाको आयातमा नै खर्च हुने गरेको छ। ऊर्जा न्यूनता र ऊर्जा आयातमा परनिर्भरताको हालको अवस्थालाई सम्बोधन गर्ने उपायहरूमा ऊर्जा दक्षता एक हुन सक्छ।

४. चुनौती र अवसर

४.१. चुनौती

ऊर्जा दक्षता विभिन्न क्षेत्रहरू तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रभाव पार्ने एक बृहत एवं अन्तरसम्बन्धित विषय हो। ऊर्जाको दक्ष उपयोगबाट राष्ट्रको समग्र विकासका लागि महत्वपूर्ण योगदान हुन सक्ने र ऊर्जाको पहुँच तथा ऊर्जा सुरक्षामा वृद्धि गर्न सहयोग पुग्न सक्ने भए पनि यसले नेपालमा अपेक्षाकृत प्राथमिकता पाउन सकेको छैन। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३ को परिच्छेद -५ को दफा २२(१) “ड” मा ऊर्जा दक्षता अभिवृद्धि गरी ऊर्जा खपतमा सघाउ पुर्याउने यन्त्र वा उपकरणमा लगानी गरेको सम्पूर्ण खर्च आयकर प्रयोजनको लागि कट्टी गर्न

२ १.१९ टन तेल शक्ति ऊर्जा = १.१९ × ११,६३० किलोवाट घण्टा = १३,८४० किलोवाट घण्टा (kilowatt hour – kWh) ।

पाउने व्यवस्था रहे पनि सोको लागि आवश्यक नियमावली, निर्देशिका लगायत अन्य व्यवस्था भइ नसकेकोले उक्त कानूनी व्यवस्था कार्यान्वयन हुन बाँकी नै छ।

ऊर्जा दक्षता कार्यक्रमको सञ्चालनका लागि उचित मार्गदर्शनको अभावले गर्दा विभिन्न प्रयास र पहलहरू बीच सामञ्जस्यता कायम गर्न नसकिएकोले विगतमा भएका प्रयास तथा पहलहरूले अपेक्षित सफलता प्राप्त गर्न सकिरहेका छैनन्। विगतमा ऊर्जा दक्षता कार्यक्रमहरू छुट्टाछुट्टै रूपमा संचालन गरिएकोले समष्टिगत रूपमा सामूहिक उपलब्धि हासिल हुन सकेन र ऊर्जा दक्षतालाई ऊर्जा रणनीतिको एक महत्वपूर्ण पक्षको हैसियतमा आमरूपमा ग्रहण गर्न बाँकी नै रह्यो। ऊर्जा दक्षतामा आवश्यक सचेतनाको कमी भएको कारणले आम उपभोक्ताहरूको बीचमा मात्र नभएर नीतिनिर्माण तथा कार्यान्वयनको तहमा पनि ऊर्जा दक्षतालाई बृहत ऊर्जा प्रणालीको एक अभिन्न अङ्गको रूपमा समावेश गरेको पाइदैन।

ऊर्जा दक्षतालाई सम्बोधन गर्नका लागि नेपालमा आवश्यक स्रोत साधन, जवाफदेहिता र स्पष्ट क्षेत्राधिकार सहितको संस्थागत निकायको अभावले पनि ऊर्जा दक्षता ओझेलमा परेको देखिएको छ। नेपालले ऊर्जा दक्षता कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा संस्थागत गर्न विविध प्रकारका चुनौतीहरूको सामना गर्नु परेको छ, जुन निम्न अनुसार छन् :

- ४.१.१ राष्ट्रको समग्र ऊर्जा क्षेत्रको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र व्यवस्थापनमा ऊर्जा आपूर्तिसँगै ऊर्जा दक्षतालाई पनि प्राथमिकता सहित एकिकृत गर्नु।
- ४.१.२ उपयुक्त नीति, कानूनी व्यवस्था तथा रणनीतिको तर्जुमा गरी ऊर्जा दक्षता कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि सक्षम संस्थागत संरचना र नियमनकारी निकायको व्यवस्था गर्नु।
- ४.१.३ ऊर्जाको बजारलाई ऊर्जा दक्षतामैत्री हुने गरी विद्यमान वित्तीय, कर र ऊर्जाको महसुल सम्बन्धी नीतिहरू तर्जुमा गर्नु।
- ४.१.४ ऊर्जा दक्षताको लागि वित्तीय स्रोतको पहुँचमा वृद्धि गर्नु।
- ४.१.५ ऊर्जा दक्षतासँग सम्बन्धित प्रविधि तथा प्राविधिक क्षमताको अभिवृद्धि गर्नु।

४.२. अवसर

ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धनको लागि विद्यमान अवसरहरू निम्नानुसार छन् :

- ४.२.१ ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनले कम लगानीबाट पनि आकर्षक आर्थिक प्रतिफल दिन सक्ने।
- ४.२.२ ऊर्जा उत्पादन भन्दा ऊर्जा बचत तुलनात्मक रूपमा सस्तो र प्रभावकारी हुने।
- ४.२.३ ऊर्जाको आयात कम गरी देशको व्यापार असन्तुलन कम गर्न सहयोग गर्ने।
- ४.२.४ ऊर्जा बजारलाई थप सस्तो र प्रतिस्पर्धी बनाउनुको साथै रोजगारीको अवसरहरू पनि सिर्जना गर्ने।
- ४.२.५ ऊर्जाको पहुँचमा वृद्धि गर्ने।
- ४.२.६ ऊर्जाको आपूर्तिमा रहेको समस्या र ऊर्जा न्यूनतालाई घटाई ऊर्जा सुरक्षा बढाउन सहयोग गर्ने।
- ४.२.७ दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न, कार्बन उत्सर्जन तथा पर्यावरणीय असन्तुलन घटाउनुका साथै जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असरहरूलाई समेत न्यूनीकरण गर्ने।

५. रणनीतिको आवश्यकता

ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धनको लागि हालसम्म छुट्टै रणनीतिको व्यवस्था नभएकोले सो निर्माण हुनु जरुरी छ। वृहत र एकीकृत ऊर्जा रणनीतिमा ऊर्जा दक्षता रणनीतिलाई समावेश गरी ऊर्जा दक्षताको विकास, कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन दिगो र प्रभावकारी बनाउनु आजको आवश्यकता हो। ऊर्जा दक्षता कार्यक्रम संचालन र अनुगमनका लागि आवश्यक कानूनी तथा संस्थागत संरचना तयार गर्न, अन्तरनिकाय समन्वय गर्न, एकीकृत दिगो विकास हासिल गर्ने लगायतका कार्यहरू रणनीतिक योजना बनाई कार्यान्वयन गर्दा प्रभावकारी हुने देखिएकोले राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता रणनीति अत्यावश्यक रहेको छ।

६. दूरदृष्टि, परिलक्ष्य तथा लक्ष्य

६.१. दूरदृष्टि (Vision)

उपलब्ध ऊर्जाको दक्षतापूर्ण उपयोगबाट ऊर्जामा पहुँच बढाई ऊर्जा सुरक्षामा सहयोग पुऱ्याउने।

६.२. परिलक्ष्य (Mission)

नीतिगत, कानूनी, तथा संस्थागत व्यवस्था मार्फत ऊर्जा दक्षता कार्यक्रमको प्रवर्द्धन तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने।

६.३. लक्ष्य (Goals)

नेपालको सन् २००० देखि सन् २०१५ सम्मको ऊर्जा दक्षतामा भएको सुधारको वार्षिक औसत दरलाई ०.८४% प्रतिवर्षबाट सन् २०३० सम्ममा दोब्बर गरी १.६८% प्रतिवर्षमा पुऱ्याउने।

७. उद्देश्य (Objectives)

- ७.१ ऊर्जा खपत घनत्व (Energy Intensity) घटाई उत्पादकत्व बढाएर आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने।
- ७.२ ऊर्जाको दक्ष उपयोगबाट विद्यमान ऊर्जा न्यूनतालाई घटाउने, ऊर्जामा पहुँच बढाउने र ऊर्जा सुरक्षामा महत्वपूर्ण योगदान दिने।
- ७.३ ऊर्जा दक्षताको बजार विकास, विस्तार तथा व्यवसायीकरण गरी रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने।
- ७.४ ऊर्जाको दक्ष उपयोगबाट वातावरण सन्तुलन कायम गरी स्वास्थ्यमा सकारात्मक सुधार ल्याउने।

८. रणनीति

- ८.१ उपभोक्ता तहदेखि नीतिनिर्माण तहसम्म ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सचेतना जगाउने। (७.२; ७.३)
- ८.२ ऊर्जा दक्षताको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन तथा परिचालन, पूर्वाधार निर्माण र जनशक्ति विकासको लागि नीतिगत, कानूनी, र संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने। (७.४)
- ८.३ ऊर्जा दक्षताको स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय मापदण्डको आधारमा राष्ट्रिय मापदण्ड र स्तर निर्धारणका साथै ऊर्जा दक्षता मापनका उपकरण र उपायहरूको विकास गर्ने। (७.४)

- ८.४ ऊर्जा उपयोगसँग सम्बन्धित सेवा तथा वस्तुको उत्पादनमा लाग्ने ऊर्जाको खपत घटाई सेवा र उत्पादनलाई क्रिफायती र प्रतिस्पर्धी बनाउने। (७.१)
- ८.५ ऊर्जाको बचतद्वारा ऊर्जा आयात घटाउने। (७.१; ७.२)

९. कार्यनीति

उल्लिखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयनकालागि देहाय अनुसारको कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ। (रणनीति कार्यान्वयन कार्ययोजना अनुसूचीमा संलग्न छ।)

- ९.१ उपभोक्ता तहदेखि नीतिनिर्माण तहसम्म ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सचेतना जगाउने।
- ९.१.१ घरायसी क्षेत्रलाई लक्षित गरी ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सार्वजनिक सचेतना अभियान कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- ९.१.२ औद्योगिक, व्यवसायिक र यातायात लगायतका क्षेत्रका उपभोक्तालाई लक्षित गरी ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- ९.१.३ कृषि क्षेत्रमा ऊर्जा दक्ष उपकरण र त्यसको प्रयोगका लागि किसानहरूमा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- ९.१.४ शिक्षण संस्थाहरूको पाठ्यक्रममा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गर्ने र ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- ९.१.५ सार्वजनिक र सामुदायिक संघ संस्थाहरूमा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- ९.२ ऊर्जा दक्षताको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन तथा परिचालन, पूर्वाधार निर्माण र जनशक्ति विकासकोलागि नीतिगत, कानूनी र संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने।
- ९.२.१ ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धन, विकास र कार्यान्वयन गर्न ऊर्जा दक्षता निकायको व्यवस्था गर्ने।
- ९.२.२ ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालयको विद्यमान ऊर्जा दक्षता एकाइलाई सवलीकरण गर्दै ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरूको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने।
- ९.२.३ हाल संचालनमा रहेका सम्बन्धित आयोजनाहरूको सहकार्य समेतमा ऊर्जा दक्षता र माग व्यवस्थापनको क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान तथा ऊर्जा दक्ष प्रविधिहरूको प्रवर्द्धन र विकास गर्ने।
- ९.२.४ ऊर्जा दक्ष प्रविधिहरूको व्यवसायीकरण र बजार विस्तारको लागि उपयुक्त प्रणालीको विकास गर्ने। प्रविधि तथा उपकरणको उत्पादन, आयात वा बिक्री वितरण गर्दा ऊर्जा दक्षताको सुनिश्चितता गर्ने।
- ९.३ ऊर्जा दक्षताको स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय मापदण्डको आधारमा राष्ट्रिय मापदण्ड र स्तर निर्धारणका साथै ऊर्जा दक्षता मापनका उपकरण र उपायहरूको विकास गर्ने।
- ९.३.१ ऊर्जा उपयोग हुने विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने विद्युतीय र यान्त्रिक उपकरणहरूको विस्तृत अध्ययन तथा ऊर्जा लेखापरीक्षण गरी ती उपकरणहरूको ऊर्जा उपयोग स्तरको मापदण्ड बनाई ऊर्जा बचत गर्ने उपायहरूको पहिचान गर्ने।

- ९.३.२ वायु प्रदूषण र हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन कम गर्न यातायात र औद्योगिक क्षेत्रमा ऊर्जा दक्ष उपकरणहरूको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।
  - ९.३.३ ऊर्जा उपयोग हुने विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने उपकरणहरूको ऊर्जा दक्षता मापदण्ड र लेबलको निर्धारण तथा सोको पालनाको सुनिश्चितता गर्ने।
  - ९.३.४ ऊर्जा दक्ष प्रविधिको प्रयोगद्वारा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी सेवा र वस्तुको उत्पादन, व्यवसायीकरण र प्रविधि हस्तान्तरणकोलागि आवश्यक जनशक्ति विकास तथा क्षमता अभिवृद्धिको सुनिश्चितता गर्ने।
- ९.४ ऊर्जा उपयोगसँग सम्बन्धित सेवा तथा वस्तुको उत्पादनमा लाग्ने ऊर्जाको खपत घटाई सेवा र उत्पादनलाई किफायती र प्रतिस्पर्धी बनाउने।
- ९.४.१ राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता कार्ययोजना विकास गरी नेपालमा ऊर्जा दक्षताको संस्थागत विकास गर्ने।
  - ९.४.२ विद्युतीय ऊर्जा उपयोग हुने हरेक क्षेत्रमा ठूला विद्युतीय ऊर्जा उपभोक्ताहरूको पहिचान गरी ऊर्जा लेखापरीक्षण गर्ने।
  - ९.४.३ विभिन्न क्षेत्रहरूमा आवश्यक पर्ने ऊर्जा लेखापरीक्षण प्रशिक्षण संचालन गर्ने तथा ऊर्जा लेखा परीक्षकको प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था गरी ऊर्जा लेखापरीक्षणको लागि आवश्यक जनशक्ति तयार गर्ने।
  - ९.४.४ विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने विद्युतीय तथा यान्त्रिक उपकरणहरूको न्यूनतम ऊर्जा उपयोगको मापदण्ड (minimum energy performance standards) विकास गर्ने।
  - ९.४.५. औद्योगिक, व्यावसायिक, सार्वजनिक लगायत क्षेत्रमा ऊर्जा लेखापरीक्षणको लागि विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।
- ९.५ ऊर्जाको बचतद्वारा ऊर्जा आयात घटाउने
- ९.५.१ ऊर्जा दक्षतामार्फत हुने ऊर्जा बचतको उपयोग गरी ऊर्जा आयात घटाउने।
  - ९.५.२ उच्च मागलाई घटाउन सम्भाव्यता अध्ययन अनुसन्धान गर्ने र ऊर्जा माग व्यवस्थापन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने।

१०. रणनीतिको कार्यान्वयन

नेपालको संविधानले व्यवस्था गरे अनुरूप स्थानीय, प्रदेश र संघीय गरी ३ तहको व्यवस्था भए बमोजिम सबै तहका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा ऊर्जाको समुचित उपयोग र ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धनको लागि यस रणनीतिको कार्यान्वयन देहाय बमोजिम गरिनेछ।

१०.१ क्षेत्रगत कार्यान्वयन र व्यवस्थापन

ऊर्जा दक्षता कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि ऊर्जा उपयोगको आधारमा स्थानीय, प्रदेश र संघीय तहमा क्षेत्रहरू पहिचान गरिनेछ र प्रत्येक क्षेत्रको लागि उपयुक्त ऊर्जा दक्षताका उपाय र कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछन्। उक्त

कार्यक्रमहरू सञ्चालन, नियमन तथा अनुगमन गर्न आवश्यकता अनुसार संरचनागत व्यवस्था गरिनेछ। ऊर्जा उपयोग हुने विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने उपकरणहरूको ऊर्जा दक्षता मापदण्ड र लेबलको निर्धारण गरिनेछ। ऊर्जा दक्ष मेसिन, उपकरण, औजार वा मालसामानहरूको उपयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। यस्ता उपकरणहरू आयात गर्दा तोकिएको गुणस्तर मापदण्ड अनुसार भए नभएको आयात बिन्दुमा नै र स्वदेशी उत्पादनका मेसिन, उपकरण, औजार वा मालसामानहरूको हकमा उत्पादन बिन्दुमा नै परीक्षण गरिनेछ।

१०.२ समयबद्ध कार्यान्वयन

ऊर्जा दक्षता कार्यान्वयनको लागि स्थानीय, प्रदेश र संघीय तहमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अवलम्बन गरिनेछन्। वर्तमान ऊर्जा-न्यूनताको सङ्क्रमणकालीन अवस्थालाई सम्बोधन गर्न अल्पकालीन उपायका रूपमा सचेतना जगाई ऊर्जा बचत गर्ने उपकरण र प्रविधि उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिने छ। मध्यकालीन उपायहरूमा ऊर्जा दक्ष साधन र प्रविधिको उपयोगमा वृद्धि गर्न वित्तीय सहयोग प्रणाली (fiscal incentive mechanism) विकास, कार्यान्वयन र अनुगमन मूल्याङ्कनको उपयुक्त व्यवस्था गरिनेछ। दीर्घकालीन उपाय अन्तर्गत सबै क्षेत्रमा उपलब्ध ऊर्जाको दक्ष प्रयोग गरी दिगो, भरपर्दो र गुणस्तरीय ऊर्जा उपयोगका लागि आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ।

१०.३ सरोकारवालाहरूको सहभागिता

नेपालको संविधानको अनुसूची (८) मा विद्युतीय सेवा स्थानीय, प्रदेश र संघको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने व्यवस्था गरेको र स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा (११) उपदफा (४) को (ग) (१) ले विद्युत वितरण प्रणाली र सेवाको व्यवस्थापन स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्र पर्ने भनी तोकेको छ। ऊर्जा दक्षता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा वा ऊर्जा दक्षताका उपायहरू अवलम्बन गर्दा उक्त तीनै तहका सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता र सहयोगको लागि उपयुक्त वातावरण बनाइने छ। ऊर्जा दक्षता कार्यमा सरकारी निकाय, प्रविधि र मालसामान वा उपकरण उत्पादन तथा आपूर्ति गर्ने संस्था, फर्म वा कम्पनी तथा ऊर्जा उपभोगकर्ताहरू बीच समन्वय गराइनेछ।

११. कानूनी पक्ष

तत्कालका लागि कार्यकारी आदेश वा निर्देशिका जारी गरी ऊर्जा दक्षताको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी र नतिजामूलक बनाइनेछ। साथसाथै, विद्यमान ऊर्जासँग सम्बन्धी ऐन नियमहरू र कानूनी व्यवस्थाको अध्ययन गरी उक्त कानूनहरूमा यथोचित संशोधन गरिनेछ र आवश्यक नयाँ कानूनी व्यवस्था गरिनेछ।

१२. संस्थागत संरचना

ऊर्जा दक्षता प्रवर्द्धन, विकास तथा कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारको मातहतमा एउटा ऊर्जा दक्षता निकाय तोकिने छ। उक्त निकायले रणनीतिको कार्यान्वयनसँग सम्बद्ध पक्षहरू बीच समन्वय गर्ने, रणनीतिको कार्यान्वयन गर्ने, राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र त्यसको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने नियमनकारी निकायको भूमिका समेत निर्वाह गर्नेछ। ऊर्जा दक्षता निकायको समन्वय र अगुवाइमा ऊर्जा दक्षता रणनीतिको कार्यान्वयन गर्न तोकिएका सबै निकायहरूमा छुट्टाछुट्टै ऊर्जा दक्षता रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन एकाइको स्थापना गरिनेछ।

१३. आर्थिक पक्ष

यस रणनीतिको सफल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने थप आर्थिक तथा प्राविधिक क्षमताको सुनिश्चितताको लागि ऊर्जा उपभोक्ता लगायत स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका निजी, सहकारी तथा सार्वजनिक क्षेत्रका सम्बन्धित सरोकारवालाहरूबाट आर्थिक स्रोत परिचालनको नेपाल सरकारले व्यवस्था गर्नेछ। सोको अतिरिक्त, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रयुक्त ऊर्जा दक्षताका सफल प्रयोगका उपायहरूलाई पनि अनुसरण गर्दै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ता तथा अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदारहरूबाट समेत उपलब्ध हुने आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग परिचालन गरी आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गरिने छ^३ ।

१४. अनुसन्धान तथा विकास

ऊर्जाको दक्षता कार्यक्रमलाई सफल, किफायती, प्रभावकारी, परिणाममुखी र सर्वसुलभ बनाउन ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी आवश्यक अध्ययन, अनुसन्धान, प्रविधि विकास तथा विस्तारका साथै प्रविधि हस्तान्तरणमा जोड दिइनेछ। व्यावहारिक अनुसन्धान (applied research) का लागि ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायहरू र शैक्षिक संघ संस्था तथा अनुसन्धान गर्ने निकायहरू बीच सहकार्य गरिनेछ।

१५. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस रणनीतिको कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने जिम्मेवारी जलस्रोत, ऊर्जा तथा सिंचाइ मन्त्रालयको हुनेछ। तथापि सो कार्यमा सम्बन्धित अन्य मन्त्रालय, विभाग र सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिताको सुनिश्चितता गरिनेछ। यस रणनीतिको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा भएका कार्यक्रम तथा निर्धारित लक्ष्य प्राप्तमा हासिल प्रगति र प्राप्त नतिजाहरू वार्षिक रूपमा प्रकाशन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। यस बाहेक, ऊर्जा दक्षतामा भएको लगानी, त्यसबाट हुन गएको बचत तथा उपलब्ध प्रतिफल लगायतका तथ्यांकहरूलाई पनि वार्षिक रूपमा प्रकाशन गरिनेछ। आवधिक रूपमा यस रणनीतिको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरिनेछ। यस रणनीतिको कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन निम्न सूचकाङ्कहरूको आधारमा गरिनेछ :

(क) वार्षिक रूपमा ऊर्जा सघनताको मापनद्वारा ऊर्जा दक्षतामा आएको सुधारको अभिलेख तयार गरी निर्धारित लक्ष्य प्राप्तमा भएको प्रगतिको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

(ख) नेपालको दिगो विकासका निर्धारित लक्ष्यहरूमध्ये ऊर्जा दक्षतासँग सम्बन्धित लक्ष्य ७.३ का सूचकांकहरूको उपलब्धिको आवधिक रूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

(ग) यस रणनीतिद्वारा निर्धारित ५ कार्यनीतिहरूको कार्यान्वयनको लागि राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ, जसमा समाविष्ट विषयगत कार्ययोजनाका सूचकाङ्कहरूका आधारमा सोको कार्यान्वयनअवस्थाको नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

---

३ यस रणनीतिको तयारीको क्रममा गरिएको अध्ययनबाट प्राप्त प्रारम्भिक अनुमानअनुसार ऊर्जा दक्षताको निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्न सन् २००९ को स्थिर मूल्यमा गणना गर्दा सन् २०३० सम्ममा वार्षिक करिब ६७ करोड अमेरिकी डलर बराबरको लगानी आवश्यक पर्ने देखिन्छ ।

अनुसूची : ऊर्जा दक्षता रणनीति कार्यान्वयन कार्ययोजना

रणनीतिक क्षेत्र	क्रियाकलाप	वर्तमान अवस्था (सन् २०१८)	लक्ष्य (सन् २०३०)	मुख्य जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयावधि
१. उपभोक्ता तहदेखि नीति निर्माण तहसम्म ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सचेतना जगाउने ।	१.१ घरायसी क्षेत्रलाई लक्षित गरी ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सार्वजनिक सचेतना अभियान कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	ऊर्जा दक्षता र ऊर्जा दक्ष उपकरणको सीमित ज्ञान भएको, ऊर्जा दक्ष उपकरणको लागि आवश्यक लागत र त्यसका फाइदाबारे सीमित ज्ञान भएको	हरेक घरधुरी विभिन्न सन्धार माध्यमबाट ऊर्जा दक्षता सम्बन्ध र ऊर्जादक्ष उपकरणको फाइदा बारे सचेत भएको हुने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / नेपाल विद्युत प्राधिकरण	नेपाल टेलिभिजन / गोरखापत्र संस्थान / रेडियो नेपाल	सन् २०१८ देखि निरन्तर
	१.२ औद्योगिक, व्यवसायिक र यातायात लगायतका क्षेत्रका उपभोक्तालाई लक्षित गरी ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	ऊर्जा दक्ष उपकरण र ऊर्जा दक्ष परिवहन तथा यिनीहरूका प्रभावबारे सीमित ज्ञान भएको, व्यावसायिक क्षेत्रमा ऊर्जा दक्षताबारे स्पष्ट नीति नभएको	औद्योगिक, व्यवसायिक, यातायात लगायतका क्षेत्रमा ऊर्जादक्ष उपकरणहरू र प्रविधिको प्रयोगबारे सचेतना भएको हुने	ऊद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय / नेपाल विद्युत प्राधिकरण	ऊद्योग विभाग / यातायात व्यवस्थाविभाग	सन् २०१८ देखि निरन्तर
	१.३ कृषि क्षेत्रमा ऊर्जादक्ष उपकरण र त्यसको प्रयोगका लागि किसानहरूमा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने	कृषि क्षेत्रमा ऊर्जा दक्षताबारे कार्यक्रम संचालन नभएको	कृषकहरूलाई ऊर्जा दक्ष उपकरणहरूको प्रयोगका लागि प्रोत्साहन गर्न कार्यक्रम संचालन गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / कृषि भूमिव्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय	कृषि विभाग	सन् २०२० देखि निरन्तर
	१.४ शिक्षण संस्थाहरूको पाठ्यक्रममा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गर्ने र ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	पाठ्यक्रममा ऊर्जा दक्षता, ऊर्जा लेखापरीक्षण र ऊर्जा व्यवस्थापन सम्बन्धी पर्याप्त व्यवस्था नभएको	ऊर्जा दक्षतालाई पनि नब्रीकरणीय ऊर्जाको साथसाथै पाठ्यक्रममा समावेश गरी ऊर्जा लेखापरीक्षण र ऊर्जा संरक्षणमा जोड दिने	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधी मन्त्रालय / ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	शिक्षा विभाग र त्रि. वि. लगायतका विश्व विद्यालयहरू र विद्यालयहरू	सन् २०१८ देखि निरन्तर

रणनीतिक क्षेत्र	क्रियाकलाप	वर्तमान अवस्था (सन् २०१८)	लक्ष्य (सन् २०३०)	मुख्य जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयावधि
१. उपभोक्ता तहदेखि नीतिनिर्माण तहसम्म ऊर्जा दक्षता सम्बन्धमा सचेतना जगाउने ।	१.५ सार्वजनिक र सामुदायिक संघसंस्थाहरूमा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने	सार्वजनिक र सामुदायिक संघसंस्थाहरूमा ऊर्जा दक्षताबारे कार्यक्रम संचालन नभएको	सार्वजनिक र सामुदायिक संघसंस्थाहरूमा ऊर्जा दक्षताबारे कार्यक्रम संचालन गर्ने	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	शिक्षा विभाग /ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / नेपाल विद्युत प्राधिकरण	सन् २०१८ देखि निरन्तर
	२.१ ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धन र कार्यान्वयन गर्न ऊर्जा दक्षता निकायको व्यवस्था गर्ने ।	ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धन र विकास गर्न नेपालमा संस्थागत, नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था नभई सकेको	ऊर्जा संरक्षण र ऊर्जा दक्षताका उपायहरूलाई अवलम्बन र कार्यान्वयन गर्न ऊर्जा दक्षता निकायको व्यवस्था हुने ।	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय / विद्युत विकास विभाग	सन् २०१८ देखि २०२० सम्म
२. जनशक्ति विकासको लागि नीतिगत, कानूनी, र संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने ।	२.२ ऊर्जा मन्त्रालयको विद्यमान ऊर्जा दक्षता एकाइलाई सबलीकरण गर्दै ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरूको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने ।	ऊर्जा मन्त्रालय र नेपाल विद्युत प्राधिकरणमा ऊर्जा दक्षता एकाइ स्थापना भएको	सम्बन्धित मन्त्रालय, सरकारी विभाग, र अन्य संस्थाहरूमा पनि ऊर्जा दक्षता एकाइ स्थापना गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	नेपाल विद्युत प्राधिकरण / विद्युत विकास विभाग / जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालय	सन् २०१८ देखि हरेक वर्ष
	२.३ हाल संचालनमा रहेका सम्बन्धित आयोजनाहरूको सहकार्य समेतमा ऊर्जा दक्षता र मागव्यवस्थापनको क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान तथा ऊर्जादक्ष प्रविधिहरूको प्रवर्द्धन र विकास गर्ने ।	ऊर्जा दक्षताको क्षेत्रमा अनुसन्धानका लागि पर्याप्त प्रोत्साहन र आर्थिक सहयोग नभएको	ऊर्जा दक्षताको अध्ययन, अनुसन्धान, प्रवर्द्धन र विकास गर्न आर्थिक र प्राविधिक सहयोग गर्ने	ऊर्जा दक्षताको अध्ययन, अनुसन्धान, प्रवर्द्धन र विकास गर्न आर्थिक र प्राविधिक सहयोग गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / अर्थ मन्त्रालय	नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान / नेपाल विद्युत प्राधिकरण

रणनीतिक क्षेत्र	क्रियाकलाप	वर्तमान अवस्था (सन् २०१८)	लक्ष्य (सन् २०३०)	मुख्य जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयावधि
२. ऊर्जा दक्षताको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन तथा परिचालन, पूर्वाधार निर्माण र जनशक्ति विकासको लागि नीतिगत, कानूनी, र संस्थागत संरचनाको निर्माण गर्ने।	२.४ ऊर्जा दक्ष प्रविधिहरूको व्यवसायीकरण र बजार विस्तारको लागि उपयुक्त प्रणालीको विकास गर्ने; प्रविधि तथा उपकरणको उत्पादन, आयात वा विक्री वितरण गर्दा ऊर्जा दक्षताको सुनिश्चितता गर्ने।	ऊर्जादक्ष सेवा प्रदायक र उपकरणहरूको व्यवसायीकरण र बजार विस्तारको लागि पर्याप्त पूर्वाधारको विकास नभएको	ऊर्जादक्ष प्रविधिहरूको व्यवसायीकरण र बजार विस्तार गरी ऊर्जा लेखापरीक्षणको सेवा प्रदान गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / नेपाल विद्युत प्राधिकरण/ अर्थमन्त्रालय	नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान / नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग/ त्रिभुवन विश्वविद्यालय	सन् २०१९ देखि २०२२ सम्म
३. ऊर्जा दक्षताको स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय मापदण्डको आधारमा राष्ट्रिय मापदण्ड र स्तर निर्धारणका साथै ऊर्जा दक्षता मापनका उपकरण र उपायहरूको विकास गर्ने।	३.१ ऊर्जा उपयोग हुने विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने विद्युतीय र यान्त्रिक उपकरणहरूको विस्तृत अध्ययन तथा ऊर्जा लेख परीक्षण गरी ती उपकरणहरूको ऊर्जा उपयोग स्तरको मापदण्ड बनाई ऊर्जा बचत गर्ने उपायहरूको पहिचान गर्ने।	न्यूनतम ऊर्जा उपयोगको राष्ट्रिय मापदण्ड नभएको	न्यूनतम ऊर्जा उपयोगको राष्ट्रिय मापदण्ड विकास गर्ने	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय / ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	उद्योग विभाग / नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग / नेपाल विद्युत प्राधिकरण	सन् २०२० देखि निरन्तर
उपायहरूको विकास गर्ने।	३.२ वायु प्रदूषण र हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन कम गर्न यातायात र औद्योगिक क्षेत्रमा ऊर्जा दक्ष उपकरणहरूको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।	ऊर्जा दक्षता मार्फत वायु प्रदूषण र हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरणका कार्यक्रम सीमित भएको	ऊर्जा दक्षताको एकिकृत रणनीति विकास गरी वायु प्रदूषण न्यूनीकरण गर्ने	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय / वन तथा वातावरण मन्त्रालय	उद्योग विभाग / यातायात व्यवस्था विभाग / वातावरण विभाग	सन् २०१८ देखि निरन्तर

रणनीतिक क्षेत्र	क्रियाकलाप	वर्तमान अवस्था (सन् २०१८)	लक्ष्य (सन् २०३०)	मुख्य जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयावधि
३. ऊर्जा दक्षताको स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय मापदण्डको आधारमा राष्ट्रिय मापदण्ड र स्तर निर्धारणका साथै ऊर्जा दक्षता मापनका उपकरण र उपायहरूको विकास गर्ने ।	३.३ ऊर्जा उपयोग हुने विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने उपकरणहरूको ऊर्जा दक्षता मापदण्ड र लेबलको निर्धारण तथा सोको पालनाको सुनिश्चितता गर्ने ।	राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता मापदण्ड नभएको र क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अंकित उपकरणहरूलाई राष्ट्रिय परिवेशमा प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था पनि नभएको	राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता मापदण्ड निर्धारण गर्ने, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डलाई राष्ट्रिय परिवेशमा प्रमाणीकरणको व्यवस्था गर्ने	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय / ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग / नेपाल विद्युत प्राधिकरण	सन् २०१९ देखि निरन्तर
	३.४ ऊर्जा दक्ष प्रविधिको प्रयोगद्वारा ऊर्जा दक्षता सम्बन्धी सेवा र वस्तुको उत्पादन, व्यवसायीकरण र प्रविधि हस्तान्तरणको लागि आवश्यक जनशक्ति विकास तथा क्षमता अभिवृद्धिको सुनिश्चितता गर्ने ।	ऊर्जा दक्षता र ऊर्जा लेखा परीक्षणको लागि आवश्यक पूर्वाधारको कमि तथा दक्ष जनशक्तिको पर्याप्तता नभएको	ऊर्जा दक्षताको प्रवर्द्धन र ऊर्जा लेखा परीक्षणको लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने	शिक्षा मन्त्रालय / ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	शिक्षा विभाग / प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम केन्द्र	सन् २०१८ देखि निरन्तर
४. ऊर्जा उपयोगसँग सम्बन्धित सेवा तथा वस्तुको उत्पादनमा लाग्ने ऊर्जाको खपत घटाई सेवा र उत्पादनलाई किफायती र प्रतिस्पर्धी बनाउने ।	४.१ राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता कार्य योजना विकास गरी नेपालमा ऊर्जा दक्षताको संस्थागत विकास गर्ने ।	देशमा ऊर्जा दक्षताको गतिविधि अनुगमन तथा ऊर्जा लेखापरीक्षण गर्ने संस्थागत व्यवस्था नभएको	राष्ट्रिय ऊर्जा दक्षता कार्य योजना विकास गरी नेपालमा ऊर्जा दक्षताको संस्थागत विकास गर्ने ।	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	विद्युत विकास विभाग / नेपाल विद्युत प्राधिकरण	सन् २०१८ देखि २०२० सम्म

रणनीतिक क्षेत्र	क्रियाकलाप	वर्तमान अवस्था (सन् २०१८)	लक्ष्य (सन् २०३०)	मुख्य जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयावधि
४. ऊर्जा उपयोगसँग सम्बन्धित सेवा तथा वस्तुको उत्पादनमा लाग्ने ऊर्जाको खपत घटाई सेवा र उत्पादनलाई किफायती र प्रतिस्पर्धी बनाउने ।	४.२ विद्युतीय ऊर्जा उपयोग हुने हेरक क्षेत्रमा ठूला विद्युतीय ऊर्जा उपभोक्ताहरूको पहिचान गरी ऊर्जा लेखापरीक्षण गर्ने ।	ठूला विद्युतीय ऊर्जा उपभोक्ताहरूको पहिचान भएतापनि औपचारिक रुपमा संस्थागत नभएको	ठूला विद्युतीय ऊर्जा उपभोक्ताहरूको नियमित ऊर्जा लेखा परीक्षण गराउने व्यवस्था गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	उद्योग विभाग / नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ / नेपाल उद्योग परिसंघ	सन् २०१८ देखि अर्धवार्षिक रुपमा निरन्तर
	४.३ विभिन्न क्षेत्रहरूमा आवश्यक पर्ने ऊर्जा लेखापरीक्षण प्रशिक्षण संचालन तथा ऊर्जा लेखा परीक्षकको प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था गरी ऊर्जा परीक्षणको लागि आवश्यक जनशक्ति तयार गर्ने ।	ऊर्जा लेखा परीक्षण र ऊर्जा व्यवस्थापनमा सिमित मात्रामा तालिमहरू संचालन भएको तर उक्त तालिमहरूको प्रमाणीकरणको व्यवस्था नभएको	क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको ऊर्जा लेखापरीक्षण र ऊर्जा व्यवस्थापनको तालिम र प्रमाणीकरणको व्यवस्था गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग / प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम केन्द्र	सन् २०२० देखि निरन्तर
४.४ विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्रयोग हुने विद्युतीय तथा यान्त्रिक उपकरणहरूको न्यूनतम ऊर्जा उपयोगको मापदण्ड (minimum energy performance standards) विकास गर्ने ।	ऊर्जा दक्ष उपकरणहरूको प्रदर्शन सूचक सम्बन्धमा राष्ट्रिय मापदण्ड नभएको	विभिन्न क्षेत्रमा ऊर्जा उपयोग हुने उपकरणहरूको गुणस्तर मापन सूचक र न्यूनतम ऊर्जा उपयोगको मापदण्ड विकास गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग/ नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान	सन् २०१९ देखि २०२२ सम्म	
	४.५ औद्योगिक, व्यावसायिक, सार्वजनिक लगायत क्षेत्रमा ऊर्जा लेखापरीक्षणको लागि विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने	सिमित मात्रामा ऊर्जा लेखापरीक्षण हुने गरे पनि व्यवस्थित र नियमित ऊर्जा लेखा परीक्षणको नीति तथा कार्यक्रम नभएको	औद्योगिक, व्यावसायिक, सार्वजनिक लगायत क्षेत्रमा ऊर्जा लेखापरीक्षणको लागि विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	उद्योग विभाग/ विद्युत विकास विभाग	सन् २०१९ देखि २०२२ सम्म

रणनीतिक क्षेत्र	क्रियाकलाप	वर्तमान अवस्था (सन् २०१८)	लक्ष्य (सन् २०३०)	मुख्य बिम्बेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयावधि
५. ऊर्जाको बचतद्वारा ऊर्जा आयात घटाउने	५.१ ऊर्जा दक्षतामार्फत हुने ऊर्जा बचतको उपयोग गरी ऊर्जा आयात घटाउने।	केहि मात्रामा ऊर्जा न्युनताकै अवस्था भएको र ऊर्जा दक्षता तथा ऊर्जा संरक्षण सुनिश्चितताको अवस्था नभइसकेको ऊर्जा पर्याप्तता भई नसकेको	आवश्यक संयन्त्र विकास गरी ऊर्जा दक्षता र ऊर्जा संरक्षणद्वारा ऊर्जा बचत गरी ऊर्जा आयात कम गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय	नेपाल विद्युत प्राधिकरण / विद्युत विकास विभाग विद्युत विकास विभाग	सन् २०१९ देखि २०२२ सम्म
	५.२ उच्च मागलाई घटाउन सम्भाव्यता अध्ययन अनुसन्धान गर्ने र ऊर्जा माग व्यवस्थापन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने।	ऊर्जा दक्षता र ऊर्जा माग पक्ष व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान सीमित रूपमा मात्र भएको	ऊर्जा दक्षता र ऊर्जा माग पक्ष व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने	ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय / नेपाल विद्युत प्राधिकरण / विद्युत विकास विभाग	नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान / जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालय / त्रिभुवन विश्वविद्यालय	सन् २०१८ देखि आवधिक रूपमा निरन्तर

नेपाल सरकार
ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय